
MAZILI ȘI RUPTAȘI ȘTIUTORI DE CARTE DIN BASARABIA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Valentin Tomuleț

Preliminarii

Chiar de la început, trebuie să subliniem că istoria diferitor categorii sociale din Basarabia, după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus, cuprinde un număr relativ bogat de lucrări (Istoria 1973, 100-105, 111-118; Istoria 1982, 121-124, 127-131; Madan 1996, 384-395; Madan 2001, 186-198; Țurcanu 2005, passim), majoritatea scrise în perioada sovietică, având la baza cercetărilor principiile metodologice de clasă și ale paradigmei marxiste, care au determinat tratarea unilaterală și tendențioasă a acestor subiecte. Investigațiilor au fost supuse categoriile de bază ale societății, în special cele de jos – țăranii moșierești, țăranii de stat, coloniștii transdanubieni, coloniștii germani etc. Stările sociale nobile și cele privilegiate ale societății basarabene – mazilii și ruptașii – nu au fost supuse, în mod special, investigațiilor și au fost analizate doar tangențial în lucrările de sinteză care au avut ca tematică de cercetare istoria modernă a Basarabiei.

Sursele de arhivă ne demonstrează că, după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, populația din regiune se împărțea în două categorii distincte: cei care beneficiau de privilegii și de un statut economic și social preferențial (clerul, boierii și boiernașii) și poporul simplu (țăranii și orășenii), care suportau majoritatea dărilor și prestațiilor. Această modalitate de compartimentare a categoriilor sociale ale populației este confirmată în raportul prezentat la 3 mai 1822 de Direcția Economică a Guvernului Regional al Basarabiei privind datele selectate pentru alcătuirea descrierii militaro-statistice a Basarabiei, prezentate administrației imperiale, din care aflăm că „populația regiunii Basarabia este alcătuită din diferite categorii de oameni și stări sociale, ca de exemplu: nobili, boiernași, mazili, ruptași și din oameni simpli, atât locuitori băștinași basarabeni, cât și din cei veniți de peste hotare în timpul și după ultimul război purtat cu turcii, cât și din oameni veniți de mai

demult din guberniile velicoruse și ucrainene care s-au așezat cu traiul pe pământurile de stat și cele moșierești”¹. Din același raport mai constatăm că „locuitorii de aici, în afară de nobili, boiernași, mazili și ruptași se împart în stări conform provenienței sau originii în: velicoruși, ucraineni, lipoveni, băștinași moldoveni, greci, armeni, bulgari, înzestrați conform dispoziției imperiale din 1822 cu drepturi de coloniști și care locuiau pe pământurile acordate lor. Coloniștii din Varșovia, la fel beneficiau de drepturi și privilegii speciale acordate de instituțiile imperiale special pentru ei. Țigani și evreei, ca și în cazul guberniilor interne ruse, nu erau divizați în clase cum ar fi negustorii și mic-burghezii (мещане)”².

Din această informație putem constata că la efectuarea stratificării etnice a populației, autorii raportului nu includeau categoriile nobiliare și cele privilegiate ale mazililor și ruptașilor în aceste liste. Totuși, acest raport confirmă că mazilii și ruptașii intrau în categoria stărilor sociale distincte, privilegiate, alături de nobili și boiernași, deși nu făceau parte nemijlocit din această categorie socială.

Și Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818 confirmă păstrarea în provincia nou-anexată a structurii sociale și a componenței naționale existente în Principatul Moldova și urma să asigure un mod deosebit de administrare a acesteia (Учрав 1818, 2). Noul Regulament recunoștea existența în Basarabia a următoarelor categorii sociale: *clerul*, *nobilimea* (*dvorenimea*), *boiernașii*, *mazilii*,

¹ ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 21, 22-22 verso.

² ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 23-24 verso. *Mica burghezie* (мещане) – pătură socială ce includea diferite categorii de orășeni: mici negustori și meseriași, funcționari și salariați săraci, proprietari mici (de case) etc. Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior din cadrul populației orășenești, supus impozitului pe cap de locuitor (capitației), prestațiilor și recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariați, să practice meșteșugăritul și comerțul cu amănuntul (Tomuleț 2014, 395-396).

ruptașii³, *negustorii și mica burghezie, țărănii sau coloniștii agricoli, țiganii* (care aparțineau statului și moșierilor) și *evreii* (Устав 1818, 16). Din acest document constatăm că și *evreii* nu constituiau o categorie socială distinctă, dar una etnică. Ei puteau fi întâlniți în toate categoriile sociale din Basarabia, dar cel mai des ei erau încadrați în categoria meșteșugarilor și a negustorilor – a micii burghezii și a burgheziei comerciale⁴.

În studiul de față, în baza izvoarelor de arhivă inedite, depistate în special din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova, fără a recurge la o amplă analiză a statutului social și juridic al acestor categorii sociale/fiscale ale populației, pe care am făcut-o în studiile anterioare (Tomuleț 2013, 9-51; Tomuleț 2014a, 79-96; Tomuleț 2014b, 171-194; Tomuleț 2014c, 348-374), vom insista la analiza celor două categorii privilegiate ale populației – a mazililor și ruptașilor, mai mult prin prisma viziunilor reflectate în studiile diferitor autori, care, pe parcurs, s-au referit tangențial la această problemă. Vom încerca să demonstrăm că în cadrul acestor categorii erau persoane știutoare de carte, iar mazilii, în special, se bucurau de stima și aprecierea păturilor de jos ale populației. Pornind de la considerentul că în baza Regulamentului din 10 martie 1847⁵, mazilii și ruptașii din Basarabia au fost lichidați ca stare socială și fiscală și incluși în categoria *odnodvorților*, ne vom referi tangențial și la această categorie socială a populației, specifică Imperiului Rus, din rândurile cărora, pe parcursul anilor, mulți au fost nevoiți să ceară de la administrația regională și cea imperială confirmarea sau recunoașterea statutului lor social și fiscal.

Statutul mazililor și ruptașilor reflectat în literatura istorică

Din start trebuie să constatăm că acestor categorii sociale/fiscale – mazililor și ruptașilor, iar ulterior și *odnodvorților* nu li s-au dedicat studii speci-

ale sau studii de sinteză monografice. În Republica Moldova lipsesc lucrări speciale dedicate acestor categorii, excepție făcând doar studiul dedicat *odnodvorților (mazililor și ruptașilor)*, semnat de P.G. Gore încă în anul 1908 (Горе 1908, 1-32), articolul istoricilor M. Muntean și T. Marșalkovski dedicat ruptașilor, scris la mijlocul anilor '60 ai secolului trecut (Мунтян, Маршалковский 1964, 59-68) și datelor cu referire la aceste categorii sociale/fiscale depistate din lucrarea de sinteză dedicată istoriei gospodăriei populare din Basarabia (1812-1861), semnată de istoricii Ya.S. Grosul și I.G. Budak (Гросул, Будак 1967, 88-94). Lipsa lucrărilor dedicate acestor categorii sociale/fiscale poate fi ușor înțeleasă. Mazilii, ruptașii, iar ulterior se *odnodvorții* erau o categorie neînsemnată numeric și social, n-au jucat, în viziunea istoricilor sovietici, un rol atât de însemnat în viața economică și politică a Basarabiei pentru a fi analizați într-un studiu separat. În plus, țarismul a întreprins măsuri concrete pentru a uniformiza aceste două stări sociale și a le apropia de cele existente în Imperiul Rus. Totuși, prezența lor în structura socială și fiscală a Basarabiei prezintă un interes deosebit, deoarece ne permite de a înțelege mai profund nu doar particularitățile politicii sociale și fiscale a țarismului promovate la periferiile naționale ale Imperiului Rus în epoca modernă, dar să și elucidăm soarta acestor categorii privilegiate din Basarabia sub regim de dominație țaristă.

Cercetătorii care s-au ocupat de stările sociale din Basarabia recunosc că mazilii constituiau o categorie socială privilegiată. În limba română polisemia noțiunii de *mazil*, cum constată cercetătorul român Mihai Sorin Rădulescu, predispune la confuzie (Rădulescu 2006, 419): **1.** domn, destituit din domnie; **2.** boier (dregător) înlocuit (mazilit) din dregătorie, care păstra toată viața titlul dregătoriei, precedat de particula *biv*; **3.** înmulțindu-se și căzând „la sărăcie”, mazilii au devenit o categorie socială care păstra amintirea boieriei (adică, urmașii fără dregătorii ai boierilor de rangul doi); era mai numeroasă decât boierimea în slujbă și lupta împotriva declasării prin jalbe pentru păstrarea privilegiilor de altădată. La sfârșitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea s-au luat măsuri „să rămâie mazili” numai cei ce se trag din mazili. Cercetarea se făcea sub controlul *vel-vistierului* care, pe baza rezultatelor, era în drept să-i așeze în tablele *vistieriei*, „la rânduiala

³ *Mazil* – stare socială; *ruptași* – categorie fiscală.

⁴ De fapt, conform statutului din 1804, evreii din Basarabia, ca și cei din Rusia, erau împărțiți, în patru categorii sociale: negustori, meșteșugari, agricultori și starea mic-burgheză, stratificarea ce s-a păstrat pe întreg parcursul secolului al XIX-lea. În aceste patru categorii sociale un loc aparte le revine negustorilor ce dețineau un rol important în comerțul Basarabiei. Locul deosebit pe care l-au ocupat negustorii evrei în comerțul interior este reflectat atât în izvoarele de arhivă, cât și în numeroase relatări ale contemporanilor (Tomuleț 2014, 506).

⁵ Discutat la ședința Consiliului de Stat din 18 ianuarie și 10 februarie 1847, dar adoptat la 10 martie.

mazililor”. Cei trecuți la „catastiful mazililor” primeau de la Domn cărți de mazil (Instituții 1988, 285). Prin urmare, mazilii aparțineau categoriei privilegiate a populației, adică boierimii, și în această calitate erau oameni liberi și proprietari de pământ (Giurescu 1999, 26-64).

Conform unor surse de arhivă, mazilii sunt urmașii boierilor moldoveni și ai boiernașilor, care și-au obținut pe timpul domnilor moldoveni slujbe, până la rangul de *vel-șătrar*⁶. Cuvântul „mazil” este de proveniență turcică și însemna „destituit din serviciu, în retragere”. El a apărut în Moldova în perioada dominației otomane, la începutul secolului al XVII-lea, și era utilizat oficial atât cu referire la Domnul Moldovei, care era înlocuit de un succesori numit de Poartă, cât și cu referire la boieri, pe care noul Domn îi înlocuia cu alții, confirmați în acest titlu. Constantin Mavrocordat, printr-un așezământ special, a confirmat statutul mazililor și obligațiile lor față de Domnie. Mazilii proveniți din dregători mari până la „boieria a treia” au primit scutiri de orice dări pentru ei și feciorii lor și chiar 5-20 scutelnic⁷. Aceștia alcătuiau tagma mazililor mari. Mazilii mici au fost impuși la dajdii mai ușoare, după puțină fiecare, au continuat să plătească birul fără cisluire, desetina boierește, iar nu țărănește. Mai târziu, au fost, ca și mazilii din Țara Românească, scutiți de dijmărit și vinărici. Statutul de mazil era ereditar. Caracterul ereditar s-a menținut până în secolul al XIX-lea (mazili erau numai „cei care vor fi cu adevărat drepti feciori de *mazili* și de *ruptași*”) chiar prin Regulamentul Organic. Din considerentul că situația de mazil era una privilegiată, au fost multe cazuri de însușire abuzivă a ei.

Ange Bally, moșier, doctor în jurisprudență, om destul de cărturar la acele timpuri (a învățat în Italia și în Franța, cunoștea greaca veche și elina/

⁶ Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 560, inv. 6, d. 575, f. 3.

⁷ **Scutelnic** – țaran scutit de plata birului, în schimbul unor prestații suplimentare (de obicei, militare) față de Domnie sau față de stăpânul moșiei. Sensul general al termenului este „scutit de bir” (Instituții 1988, 431). Această categorie de agricultori era folosită de către moșier doar la muncile casnice sau la alte munci sătești. Pentru îndeplinirea acestor munci ei erau răsplătiți cu prisosință, prin faptul că nu îndeplineau niciun fel de prestații, a căror povară cădea pe restul populației” (AISR, F. 1308, inv. 1, d. 8, f. 101). În Basarabia numărul scutelnicilor era stabilit de instituțiile regionale în corespundere cu legislația domnilor moldoveni (ANRM, F. 205, inv. 1, d. 574, f. 14-17). Instituția scutelniciei a ființat în Basarabia până la 1 mai 1818, când, prin rescriptul imperial din 29 aprilie 1818, emis pe numele lui A.N. Bahmetev, a fost suprimată (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 596, f. 768; F. 3, inv. 1, d. 8, f. 2).

neogreaca, latina, germana)⁸, în studiul său publicat în limba franceză *Privire asupra regiunii Basarabia, sub aspect politic* (Bally 1940) scria la câțiva ani după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus: „...în intervalul de aproximativ 500 de ani care s-au scurs de la descălecatul lui Dragoș, vedem cel puțin un exemplu aproape unic, cel al unei fluctuații continue în tot ce face parte din autoritatea publică și cel al unei lungi serii de prinți suverani care au plătit cu prețul vieții tristul privilegiu al voievodatului. Ambițioșii care caută să le obțină cinstit sau prin mită ajung să piară unii în sabie, spânzurați sau otrăviți, alții mor în captivitate, în exil, în umilință și cei puțini care scapă acestui trist destin iau cu ei în mormânt regretul de a nu putea transmite urmașilor decât sărăcie și mizerie. Descendenții lor, aceia care provin din familiile cele mai renumite din anuarele de provincie se consideră foarte norocoși dacă pot, în zilele noastre (în secolul al XIX-lea - V.T.), să figureze încă în categoria *mazililor, a ruptașilor și a altor privilegiați* (sublinierea noastră), a căror singură plăcere este că nu sunt confundați cu țărani în distribuirea responsabilităților publice” (Bally 1940, 3). Ange Bally descrie o situație reală în care s-au pomenit stările privilegiate ale societății românești, care, pe parcursul secolelor, în condițiile diferitor împrejurări istorice, au pierdut din drepturile și privilegiile lor de altădată.

Autorul studiului dedicat *Dreptului de avere al diferitor clase ale populației din regiunea Basarabia* la 1842, constată că mazilii sunt „...o categorie a șleahței, care și-au însușit drepturi și privilegii deosebite prin legitimitatea provenienței lor din categoria funcționarilor, dar care n-a fost permanent susținută prin actul de transmitere a acestor ranguri prin ereditate, de la tată la fiu. În Principate, mazilii, deși beneficiau de unele privilegii, nu erau eliberați pe deplin de la plata impozitelor de stat, și anume erau impuși de a plăti așa-numita „dajdie”. Guvernul rus le-a păstrat aceleași îndatoriri și aceleași privilegii” (Ирива 1843, 56-57).

Despre statutul social al mazililor scrie și Constantin C. Giurescu, referindu-se la titlul de „mazâl” pe care și-l dau jumătate din locuitorii satului Cucuruzeni, ținutul Orhei – un titlu de distincție socială, care va fi legiferat un secol mai târziu,

⁸ Mai detaliat, despre Ange Bally și lucrarea sa, a se vedea: Danilov 2013, 99-108.

prin reforma lui Constantin Mavrocordat, și care s-a păstrat până astăzi în ținuturile Orhei, Soroca și Lăpușna (Giurescu 2003, 486).

Președintele Comisiei Științifice Arheologice din Basarabia, Paul Gore, în studiul său dedicat odnodvorților (mazililor) constată că denumirea de mazil nu conținea în sine nimic înjositor, din simplul considerent că mazilirea boierilor de noul domn în acele timpuri era un fenomen obișnuit și demisia nu conținea ceva rușinos. Erau numiți mazili nu numai boierii în retragere, dar și urmașii lor, în cazul în care ei nu erau încadrați în serviciu. Mulți din boieri preferau să ducă o viață liniștită, modestă și vrednică pe moșiile lor, în locul celei zgomotoase, pline de griji și intrigi de la oraș sau de la Curtea domnească (Gope 1908, 3-4).

În actele vechi moldovenești, alături de familiile boierești, sunt întâlnite și cunoscute familii de mazili: Cantacuzino, Sturdza, Brâncoveanu, Prăjescu, Racoviță, Stârcea, Cujbă, Neculce, Tăutu, Jora etc. (Gope 1908, 4). Mihai Sorin Rădulescu constată că „multe spițe boierești își au începutul în rândurile mazililor, ceea ce de fapt le atestă, de obicei, vechimea și autohtonă. Aceasta deoarece multă vreme calitatea de mazil – sau cum apare adesea în documente, de „boier mazil” sau „boiernaș mazil” – nu a depins de dregătoria de la Curtea Domnească sau din administrația țării, ci a ilustrat noțiunea de „noblețe ereditară” (Rădulescu 2006, 420).

Zoe Diaconescu, într-un studiu dedicat boierilor și mazililor din teritoriile înstrăinate – Bucovina și Basarabia, referindu-se la termenii boier și mazil, scrie că „...,boier” și „mazil” nu sunt categorii *contrare*, că sunt ordonate ierarhic (pentru că un boier cu funcție e superior unui mazil), că termenul *mazil* poate fi determinant al lui *boier* sau o categorie independentă, paralelă” (Diaconescu 1996, 2/238). Esențial, atât la boieri cât și la mazili, este o anumită atitudine pe care Paul Gore o numește *mândrie de clasă* – conștiința „*tragerii din neamuri*” – și de aici o evidentă preocupare genealogică, pentru memoria strămoșilor. Iar aceasta este o dovadă incontestabilă a caracterului *ereditar* al clasei nobile românești (Diaconescu 1996, 2/238). După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, țarismul a întreprins măsuri concrete în vederea distanțării boierilor și mazililor, transformându-i pe ultimii într-o stare socială simplă, de jos, deși privilegiată.

Analizând aceste categorii sociale sub cele două regimuri de dominație, autoarea constată că dacă boierii și mazilii bucovineni au primit din partea autorităților cu ușurință recunoașterea nobleței, legitimitatea și apoi înmatricularea, boierii (dar și mazilii – *constatarea noastră*) basarabeni au fost purtați pe drumuri zeci de ani, obținând înscrierea doar în partea I a Cărții genealogice a nobilimii, ce însemna, de fapt, noblețea conferită de suveran, iar ca rezultat sentimentul de venerație al acestora față de instituția monarhică rusă, lipsa nobililor în Sfatul Țării și explicația faptului de ce boierii basarabeni nu s-au înghesuit să voteze unirea (Diaconescu 1996, 11/247).

Despre statutul ereditar al mazililor ne demonstrează și acel fapt că ei erau încadrați în administrația locală. În Moldova, privilegiatorii de ocoale erau aleși de ispravnici și de vorniceii satelor din ținut, dintre mazili (boieri de rangul III) și neamuri (boieri de rangul II), urmând ca cel ales să fie confirmat în funcție de către Domn (Apetri 2009, 64).

După anexarea, în 1812, a Basarabiei la Imperiul Rus, mazilii și-au păstrat denumirea și statutul, conștiința și spiritul național, deoarece nu-și căsătoreau niciodată fiii și fiicele lor cu tinerii de altă origine socială, inferioară, și de origine străină, în special de origine rusă – lucru considerat ca umilire a demnității naționale (Pelivan 1919, 54). Cărțile de mazil, eliberate de domnii Moldovei Mihai Suțu și Alexandru Moruzi, care confirmau starea lor socială, mazilii din Basarabia le-au prezentat în 1816, din ordinul rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev, Comitetului Provizoriu al Basarabiei⁹. În 1818 ei au fost confirmați în drepturi și și-au păstrat acele drepturi

⁹ ANRM, F. 2, inv. 2, d. 214, f. 5. **Comitetul Provizoriu al Basarabiei (1816-1818)** (Бессарабский Временный Комитет) – Comitet instituit la 4 iulie 1816 ce era ierarhic superior Guvernului Regional. Alături de problemele majore legate de modernizarea formelor administrației de stat, Comitetul urma să contribuie la elaborarea proiectului Regulamentului de administrare a Basarabiei, să opereze anumite modificări în statele de funcție din cadrul instituțiilor regionale și ținutale, să stabilească apartenența locuitorilor la categoriile sociale privilegiate, să organizeze studierea bogățiilor naturale, să mărească veniturile de stat făcând ordine în sistemul fiscal, să determine volumul comerțului interior și exterior pornind de la principiile comerțului liber, determinând necesitățile și câștigul pe care îl poate avea statul, să alcătuiască regulamentul privind stabilirea în regiune a coloniștilor, să verifice corespunderea datelor statistice alcătuite de Guvernul Regional privitor la diverse întrebări cu situația reală din regiune, să asigure ordinea publică și paza de frontieră etc. (Tomuleț 2014, 221-222).

și privilegii, de care au beneficiat în trecut în Moldova. Ei nu puteau fi supuși pedepselor corporale, fără aprobarea judecății; plăteau în folosul statului impozitul denumit *dajdie*, ce constituia 14 lei anual de la fiecare familie, și participau la îndeplinirea prestațiilor după obiceiul vechi moldovenesc¹⁰.

Potrivit altor surse, *mazilii* ocupau în categoria stărilor privilegiate locul al treilea. Ei proveneau din familii vechi moldovenești boierești, care pe parcurs s-au ruinat și și-au pierdut autoritatea de altădată. În pofida acestui fapt, ei au moștenit totuși unele privilegii. În Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818 se menționa că „...mazilii fac parte din starea socială privilegiată, păstrează pe veci dreptul ereditar și privilegiile moștenite de la domnii Moldovei” (Устав 1818, 18). Regulamentul stipula că „...ei și neamul lor nu pot fi supuși pedepselor corporale fără sentință judecătorească, ...vor plăti în vistieria statului impozitul denumit *dajdia*¹¹ și vor îndeplini prestațiile locale potrivit obiceiului moldovenesc, ...vor vărsa în vistieria statului *goștina*¹², *vădrăritul*¹³ și *pogonăritul*¹⁴ în rând cu poporul simplu. Cât privește încasarea *desetinei*, mazilii urmau să beneficieze de privilegiile de

¹⁰ AISR, F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso.

¹¹ *Dajdie* – dare fixă către stat, la care erau impuși, până în anul 1825, doar mazilii, ruptașii și țiganii: fiecare familie de mazil plătea câte 14 lei, ruptașii și țiganii – 15 lei anual; până în 1839 – câte 9 rub. 35 cop. asiguate. Burlacii plăteau jumătate din sumă (AISR, F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso).

¹² *Goștină* – dare (taxă) anuală percepută în Țările Române asupra oilor, caprelor și porcilor (Instituții 1988, 206). Goștina a continuat să existe și în Basarabia până în 1825, după obiceiul moldovenesc, și constituia câte $4\frac{1}{3}$ parale pentru fiecare oaie sau capră, la care erau impuși toți locuitorii (AISR, F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso).

¹³ *Vădrărit* – dare asupra vinului în Moldova (secolele XVI-II-XIX), înființată de Antioh Cantemir (1705-1707). În Basarabia, vădrăritul era o dare asupra vinului, egală cu 4 parale de la fiecare vadră și câte o para pentru etichetă de la fiecare poloboc. De această dare, în afară de categoriile sociale și persoanele nominalizate, de scutirea de goștină și desetină mai beneficiau logofeții și diaconii de vistierie. Celelalte persoane care posedau plantații de viță-de-vie pe pământurile statului și cele moșierești plăteau în vistierie de la fiecare vadră de vin anual câte 12 aspri, iar pentru fiecare etichetă încheiată pe fiecare poloboc – câte 3 aspri (AISR, F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso; ANRM, F. 3, inv. 1, d. 129, f. 169; d. 1320, f. 5 verso-6; F. 4, inv. 1, d. 44, p. II, f. 332; F. 5, inv. 3, d. 747, f. 27).

¹⁴ *Pogonărit* – dare asupra viilor, plătită pe pogon. Potrivit altor surse – dare specială pe vii. După introducerea cultivării porumbului și tutunului (secolul al XVIII-lea) a apărut pogonăritul (dare specială) pe porumb și tutun (Dicționar 1965, 799). În Basarabia, pogonăritul era considerat o dare plătită pentru cultivarea tutunului, egală cu 2 lei 20 aspri de la fiecare pogon, egal cu 48 de prăjini (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1380, f. 50 verso-51).

care se bucură potrivit categoriei sociale din care fac parte” (Устав 1818, 18).

Din alte surse aflăm că „privilegiul de a se numi *mazil* îl aveau doar persoanele provenite din mazili. Ceilalți nu pot beneficia de statutul de mazil. Ei plătesc impozit statului separat de celelalte categorii sociale, de la fiecare persoană de mazil câte 2 lei 90 aspri și din fiecare leu câte 15 cop. Aceste impozite sunt fixate într-un registru special de stat și sunt folosite pentru plata salariilor. Impozit este plătit de 4 ori pe an, adică peste fiecare 3 luni”¹⁵.

P. Svinin atribuia mazilii stării sociale a curtenilor (dvorenilor/nobililor), asemănându-i cu șleahiticii polonezi. În trecut după finisarea serviciului de stat, fiecare boier trecea în categoria socială a mazililor. Ei erau obligați să îndeplinească călări diferite dispoziții ale guvernului; pentru crime nu erau pedepsiți de isprăvnicii, dar erau trimiși instanțelor superioare; erau scutiți de toate prestațiile locale, dar similar țăranilor plăteau goștina, vădrăritul și jumătate din desetină, uneori erau impuși unei dări bănești de la 12 la 20 lei anual. Cu timpul în categoria mazililor au intrat „persoane de tot felul, din diferite categorii sociale” (Свиньин 1816, 213). Unii din mazili dispuneau de ocini¹⁶.

Faptul că mazilii constituiau o stare socială privilegiată este confirmat și de ofițerul Cartierului General A. Rozeilon-Soșalski, care a alcătuit în 1826 *Descrierea militaro-statistică a Basarabiei* și care cunoștea bine situația din provincie. A. Rozeilon-Soșalski confirmă că mazilii, alături de boieri, aveau în proprietate țigani șerbi care nu erau impuși de către stat la plata impozitului și, din considerentul că nu pot să se adapteze la modul de viață sedentar și să se îndeletnicească cu agricultura, aduc puține foloase stăpânilor lor. Aceștia le permit să hoinărească dintr-un loc în altul, lăsându-i fără asistență, care le-ar permite să-și îmbunătățească starea morală și materială¹⁷.

¹⁵ ANRM, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 134.

¹⁶ *Ocină (dedină)* – proprietate de pământ transmisă prin ereditate. Apare uneori cu calificarea de *căluğărească, bisericească, mănăstirească, domnească, cnezească, a orașului*. Este sinonim cu termenul *baștină, dedină* și *moșie*. În procesul de privatizare și consolidare a proprietății, moșia are un rol de seamă și este orice „stăpânire locurească”. Dar ea nu este încă o adevărată proprietate ereditară, ci numai o stăpânire particulară a unei singure grupe familiale, devenită ereditară, dar „grevată de o serie de legături față de obște” (Instituții 1988, 336).

¹⁷ Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia (AIMSR), F. Arhiva Militaro-Științifică (AMS), d. 18589, p. I, f. 12.

Locotenent-colonelul Cartierului General al armatei ruse M. Daragan scrie că „mazilii au provenit, la început, de la boieri, dar distanțându-se complet de la serviciu în folosul domniei, au pierdut aceste drepturi; ei pot fi comparați cu odnodvortii ruși și constituie clasa agricultorilor cei mai buni, deținând dreptul de a procura în proprietate pământuri” (Военно-статистическое 1849, 101).

P.A. Crușevan analizând împărțirea administrativ-teritorială a Basarabiei în primele decenii după anexarea la Imperiul Rus constată că „...ținuturile erau divizate în ocoale, administrate de ocolași și căpitani de mazili, târgușoarele erau administrate de căpitani de târg. Ocolașii și căpitani erau puși în funcții de ispravnici din rândurile micilor proprietari funciari, mazililor și chiar din rândurile slujitorilor personali” (Крушев 1903, 114).

Alexandru Boldur îi consideră pe mazili ca stare socială privilegiată. Ei și moștenitorii lor păstrează pentru totdeauna prerogativele ce li s-au conferit de către Domnia Moldovei. Ei și moștenitorii lor sunt scutiți de pedepse corporale fără hotărâre judecătorească. La stat plătesc un impozit sub denumirea de *dajdie*, iar în impozite agricole iau parte după vechiul obicei moldovenesc (Boldur 1929, 52).

Mazilii își mai completeau rândurile, în fond, de pe seama boiernașilor, considerați categoria cea mai de jos a boierimii. Ei s-au format, în fond, din boierii mai săraci sau decăzuți, fie prin ascensiunea unor mici stăpâni de pământ care ajungeau să capete o slujbă sau o dregătorie inferioară – de la polcovnici, postelnici, vel-căpitani și până la vel-șătrari (Instituții 1988, 54)¹⁸. În Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818 se menționa că „sub denumirea de boiernași se subînțelege nu clasa de proveniență nobiliară și care nu a ajuns la ranguri boierești mari, dar cei care au obținut funcții până la vel-șătrar. Ei vor beneficia de drepturi de noblețe personale” (Устав 1818, 17), dar numai ei personal. Urmașii lor intrau în categoria mazililor, care nu mai beneficiau de aceste privilegii¹⁹. Această constatare o face și I.C. Filitti, care scria în 1923: „Când Rusia anexează Basarabia, aplică aici principiile dvoreanstvo-ului rusesc. În Rusia, anumite

cinuri inferioare conferă numai noblețe personală; în Basarabia, boiernașii (de la vel-șătrar în jos) dobândesc evghenie personală, iar urmașii lor sânt puși în clasa mazililor” (Filitti 1923, 19).

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, mazilii au fost folosiți în calitate de străjeri la paza noului hotar, care urma să fie instituit la noua frontieră – la Prut și Dunăre. La 7 august 1813 comandantul Regimentului doi de cazaci Orenburg esaulul Grebenșikov îi raportează lui I.M. Hartingh despre măsurile întreprinse pentru întărirea cordonului sanitar la Prut și Dunăre, asupra necesității cărora indica la 2 august 1813 A.B. Kurakin²⁰. În acest scop, Comitetul carantinal l-a trimis pe locotenentul Kulik să cerceteze situația la fața locului. Acesta a găsit cordonul sanitar în dezordine, îndeosebi în localitatea Leova, unde cazacii rar controlau linia de hotar, iar rapoartele trimise privind starea cordonului sanitar nu corespundeau realității²¹. Ca rezultat, la 13 august Departamentul doi al Guvernului Regional îi raportează lui I.M. Hartingh că, ținând seama de dispoziția lui din 10 august privind întărirea cordonului sanitar la Prut de pe seama locuitorilor, dispoziții respective au fost trimise ispravnicilor de Hotărniceni, Codreni, Orhei și Iași, pentru a mări posturile de pază de pe seama locuitorilor, îndeosebi în locurile unde râul Prut ușor putea fi trecut. Pentru supravegherea pazei sanitare pe o distanță de 30 de verste (sau timp de 6 ore) au fost numite persoane credincioase, agere și sigure din rândurile mazililor, sub răspunderea personală a ispravnicilor²².

Ruptași, spre deosebire de mazili, erau o categorie fiscală privilegiată; descendenți din familii de preoți; nu puteau fi supuși pedepselor corporale fără decizia judecătii; plăteau impozitul denumit *dajdie*, câte 15 lei de la fiecare familie și achitau plata pentru prestații deopotrivă cu mazilii²³. Ruptașii se împărțeau în trei grupuri: *ruptași* (descendenți ai clerului), *ruptași de vistierie* și *ruptași de cămară*. Pentru a li se recunoaște apartenența la categoria respectivă de contribuabili, ruptașii din Basarabia, la fel ca și mazilii, au prezentat actele doveditoare instituțiilor autorizate atât în 1816, cât și în 1834²⁴.

²⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 198, f. 58-58 verso, 74.

²¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 198, f. 58 verso.

²² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 198, f. 65-65 verso.

²³ AISR, F. 560, inv. 6, d. 575, f. 3; ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 167 verso.

²⁴ ANRM, F. 2, inv. 2, d. 214, f. 5, 10.

¹⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 14.

¹⁹ ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 22 verso-23.

Din alte surse aflăm că *ruptașii* constituiau ultima categorie privilegiată a populației din Basarabia. Această categorie este inferioară celei a mazililor. Ruptașii sunt descendenți din familii de preoți, protoierei și diaconi²⁵.

Potrivit Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818, ruptașii „...proveneau din rândurile preoțimii..., nu puteau fi supuși pedepselor corporale fără sentință judecătorească..., achitau în folosul statului impozitul numit *dajdia*, iar la îndeplinirea prestațiilor locale participau în rând cu mazilii. *Desetina* era încasată de la ei cu anumite facilități, în bază dispozițiilor guvernului moldovenesc; cât privește încasarea goștinii, vădrăritului și pogonăritului, ruptașii erau egalați cu țărani” (Устав 1818, 18-19).

Autorul studiului dedicat *Dreptului de avere al diferitor clase ale populației din regiunea Basarabia* la 1842, constată că „Alături de mazili se află ruptașii, sau descendenții din familiile de preoți, care rămân a fi laici. Pornind de la considerentul că în Principate în categoria clerului sunt incluși propriu-zis slujitorii cultului, adică protoiereii, preoții și diaconii, iar slujitorii de rang inferior nu beneficiază de nici un fel de drepturi și privilegii, apoi situația dată a fost păstrată și în regiunea Basarabia: cei care erau deja atestați în categoria ruptașilor, erau și mai departe incluși în această categorie, adică toți copiii protoiereilor, preoților și diaconilor, în cazul în care ei nu vor dori să devină slujitori ai cultului. În toate tipurile de relații sociale și civile ruptașii din Basarabia sunt egalați cu mazilii” (Права 1843, 58).

Aceeași sursă scrie că, în afară de ruptași, în Basarabia mai există o categorie de oameni care au un nume deosebit: *rupta de vistierie* și *rupta de cămară*. Aceștia sunt descendenți ai coloniștilor străini, în special bulgari și sârbi, care s-au așezat în aceste locuri încă în timpul domnilor pământeni; și străinii, care pentru anumite servicii, au primit dreptul să achite impozitele și să îndeplinească diferite prestații, separat de masa de bază a populației. Ei și-au căpătat denumirea de *rupta de vistierie* și *rupta de cămară* de la modalitatea de prestare a impozitelor: în haznaua comună a statului (vistierie) și în haznaua personală a domnului (cămară). Pornind de la considerentul că după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus,

această particularitate a încetat să mai existe și ca rezultat, în prezent, ambele denumiri se păstrează pur formal, ca tradiție, fără anumite drepturi și privilegii deosebite (Права 1843, 58).

Majoritatea cercetătorilor din secolul al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea care s-au referit tangențial la această categorie fiscală îi considerau ca o categorie privilegiată: A. Nadejdin vedea în ei urmași ai coloniștilor străini – bulgarilor, sârbilor etc., care s-au așezat pe aceste teritorii în timpul domniilor pământene (Права 1843, 58); locotenent-colonelul Cartierului General al armatei ruse M. Daragan – agricultori, transferați din categoria preoților și slujitorilor bisericești, iar rupta de vistierie și rupta de cămară – îi aseamnă cu raznocinții (Военно-статистическое 1849, 101); A. Skalkovski – descendenți din alte categorii sociale, preponderent din rândurile preoților sau în cazul împrumăturilor cu pământ – ale nobililor personali, sau cu referință la *rupta de vistierie* și *rupta de cămară* – a raznocinților (Скальковский 1846, 414); A. Zașciuk – o categorie a răzeșilor, ce posedau țigani sârbi (Защук 1862, 192); A. Nacco – industriași străini, ce plăteau dări în baza cărților de danie (Накко 1900, 18); N. Lașkov – originari din alte state, transferați cu traiul în Moldova: *rupta de vistierie* plăteau impozite vistieriei, iar *rupta de cămară* – personal domnului (cămară), care după anexarea acestui teritoriu la Rusia au pierdut fostele privilegii și prestigiul social (Лашков 1912, 68).

P. Svinin îi considera pe ruptași o categorie de locuitori destul de veche, descendenți din familii de preoți care beneficiază de diferite privilegii; similar mazililor erau scutiți de prestațiile locale și îndeplinesc împreună cu ei diferite dispoziții ale guvernului; plătesc, la dispoziția vistieriei, personal darea numită *dajdie*, iar alte dări le achită ca și mazilii; plătesc doar jumătate din *desetina*; pot dispune de 50 stupi de albine și tot atâtea capete de porcine; pentru un număr mai mare, similar țăranelor, achită câte 8 parale pentru fiecare (Свинин 1816, 213-214). Rupta de vistierie și rupta de cămară, scrie P. Svinin, intră în categoria *ruptelor*. Această clasă este alcătuită din străini, industriași (negustori) și meșteșugari, care nu sunt impuși birului și prestațiilor locale, dar achită o anumită sumă de bani, în funcție de situația lor financiară sau în baza cărților de danie pe care le au de la domnii Moldovei. P. Svinin consideră necesar de a împărți *ruptele* în ghilde, similar ne-

²⁵ ANRM, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 135.

gustorilor din guberniile interne ruse. Această părere o împărtășesc și ruptele, înțelegând foloasele pe care le pot trage din această divizare (Свиньин 1816, 214).

Alexandru Boldur îi consideră pe ruptași ca stare socială privilegiată. Ei sunt urmași ai clerului. Copiii protoiereilor și prezbiterilor intră în starea ruptașilor. Ei sunt scutiți de pedepse corporale fără judecată și plătesc impozite pe aceleași baze ca și mazilii (Boldur 1929, 52).

Dintr-un document datat cu anul 1812 (Listă de acte a ținuturilor, târgurilor, satelor și a locuitorilor din Moldova și Basarabia), publicat de cercetătorul român Constantin Burac, constatăm că *ruptași* sunt lucrători cu ruptul și constituie o categorie fiscală privilegiată care plătea numai anumite dări (Burac 2010, 205).

După anexarea Basarabiei la Rusia unii din ruptași au căutat să-și confirme statutul deținut în Principatul Moldova. Spre exemplu, la 9 septembrie 1813 Ioniță și Spiridon Puiu îl rugau pe guvernatorul civil al Basarabiei I.M. Hartingh să-i înscrie în categoria ruptașilor, motivând că „până la începutul ultimului război purtat de Rusia cu Poarta Otomană, pe timpul guvernării moldovenești, tatăl lor Vasile Puiu se afla, conform obiceiului local, în numărul ruptașilor, despre care fapt dispune de la fostul voievod Suțu documentele de rigoare, în această stare aflându-se și ei după decesul tatălui lor”²⁶.

Diversitatea izvoarelor de arhivă confirmă că în categoria ruptașilor au intrat nu doar descendenții din familiile de preoți, care din anumite considerente au fost înlăturați din slujbe, dar și o parte din coloniștii străini – „veniți de după hotar și primiți în categoria visticnicilor”, cu alte cuvinte străinilor primiți în categoria ruptașilor visticierii, sau celor ce au beneficiat de dreptul ruptașilor. În categoria ruptașilor intrau și unii țărani care la timpul lor au emigrat peste hotare, iar mai târziu s-au întors înapoi și la decizia domnului au fost înscriși în această categorie fiscală²⁷. De dreptul de ruptași au mai beneficiat și o parte din miciburghezi, ce se ocupau cu diferite activități meșteșugărești și unii negustori, care au cumpărat acest drept, de a se numi ruptași, de la visticierie sau de

la domnii Moldovei²⁸. Anume din aceste considerente ruptașii erau împărțiți în două categorii de bază: *rupta de visticierie* – ruptașii care plăteau impozite în haznaua statului și *rupta de cămară* – ruptașii care plăteau impozite în folosul domnului. Prin urmare, în categoria ruptașilor intrau nu numai descendenți din familii de preoți, dar și descendenți din alte categorii sociale – țăranilor, răzeșilor, mic burghezilor, negustorilor, boiernașilor etc. Anume această diversitate – economică, socială și fiscală i-a impus pe cercetătorii M. Muntean și T. Marșalcovschi să-i considere o categorie neprivilegiată, atribuind-o păturii de jos a țărănimii libere (Мунтян, Маршалковский 1964, 60,67).

Această categorie fiscală – *rupta de visticierie* și *rupta de cămară* s-a păstrat și în Basarabia după anexarea ei la Imperiul Rus. Numărul lor în diferite ținuturi ale Basarabiei era diferit, dar prevalau numeric în ținutul Orhei. În unele izvoare de arhivă rupta de cămară și rupta de visticierie sunt întâlniți cu noțiunea de „*rupti*”, nefăcându-se distincții între ei. Conform datelor prezentate la 26 iulie 1816 de serdăria Orhei președintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei, în ținutul Orhei erau înregistrate 299 familii de „*rupti*” (rupta de cămară și rupta de visticierie)²⁹.

Mazili și ruptași știutori de carte în Basarabia

În istoriografia rusă din perioada țaristă, dar și în lucrările scrise în perioada sovietică, a dominat ideea potrivit căreia, până la 1812, pe teritoriul dintre Prut și Nistru nu au existat școli de învățământ public, din care cauză, la momentul anexării Basarabiei la Imperiul Rus, stările de jos ale populației erau complet analfabete. Spre exemplu, protoiereul Petru Kunițki scria la 1813 că: „Atât în Basarabia, cât și în toată Moldova învățământul e într-o stare foarte proastă. Nu numai locuitorii de rând nu sunt instruiți, fiind complet analfabeți, dar chiar boierii și însuși clerul nu prea străluceau față de oamenii din popor, dar nu din cauza că nu aveau dorință și aptitudini, deoarece orice boier are unul sau doi învățători străini și copii boierilor reușesc ușor să învețe limbile. Toți boierii vorbesc, cu excepția limbii materne, moldovenești, în grecește și franțuzește, iar mulți – în nemțește, și italienește” (Куницкий 1813, 28). Alexis

²⁶ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 89, f. 1-1 verso.

²⁷ A se vedea, în acest sens, copia cărții de danie din 1759, emisă de domnul Moldovei Ioan Teodor Callimachi (august 1758 - mai 1761) (ANRM, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 23-25 verso).

²⁸ ANRM, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 88.

²⁹ ANRM, F. 4, inv. 1, d. 44, f. 137 verso.

Nacco, care, probabil, cum constată cercetătorul Dinu Poștarencu (Poștarencu 2012, 151-152), s-a inspirat din lucrarea protoiereului Petru Kunițki, confirmă acest lucru. Acesta scria: „Până la 1812, în Basarabia nu a fost nici o școală de învățământ public, din care cauză stările de jos ale locuitorilor erau complet analfabete. În ceea ce privește clerul și boierii, apoi ei, cu o oarecare excepție, nu prea străluceau față de oamenii din popor la compartimentul științei de carte. De fapt, doar funcționarii știau să citească și să scrie în moldoveneste” (Hakko 1900, 151).

Pe parcursul anilor această teză a fost combătută de mai mulți cercetători. Astfel, istoricul Andrei Eșanu a prezentat, în baza unui număr mare de documente, un tablou amplu al formelor organizate de instruire din Principatul Moldova în secolul al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea, din care rezultă că pe teritoriul dintre Prut și Nistru, care era parte integrantă a Principatului, a existat până la 1812 un anumit sistem de școli (Școala Domnească din Chișinău, deschisă în 1803; școli de pe lângă mănăstiri și biserici etc.) (Ешану 1978, 87-93; Eșanu 1993, 14-15; Eșanu 1997, 338-378) unde, posibil, și-au făcut studiile și unii copii de mazili și ruptași.

Însă, ținând cont de faptul că unele categorii sociale/fiscale își făceau studiile în familie, a depista numărul știutorilor de care în rândurile stărilor de jos ale populației este foarte dificil.

Numărul mazililor și al ruptașilor știutori de carte poate fi determinat, deși convențional și destul de greu, din numeroase cereri, plângeri și reclamații adresate de ei instituțiilor ținutale, regionale și imperiale, precum și după desfășurarea recensămintelor fiscale (1824, 1835, 1850, 1858), în urma cărora, unii din ei n-au fost confirmați, din diverse motive, în categoria socială de mazili sau în cea fiscală de ruptaș. Ca rezultat, în urma numeroaselor plângeri și reclamații ale mazililor și ruptașilor, în baza deciziei Consiliului Regional al Basarabiei judecătorile ținutale (județene), urmau să cerceteze la fața locului mărturiile a 24 de mazili sau ruptași care trebuiau să confirme sau să infirme starea privilegiată a acestor persoane. În fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova s-au păstrat, deși fragmentar, diferite cereri și mărturii, în special mărturiile mazililor sau ruptașilor (24 persoane) care depuneau jurământul pentru confirmarea statutului social sau fiscal

al mazililor și ruptașilor, în care depistăm semnaturile persoanelor știutoare de carte, cu indicarea vârstei și/sau categoriei sociale sau fiscale.

Să exemplificăm. În cererea depusă la 1 decembrie 1822, pe numele guvernatorului civil al Basarabiei C.A. Catacazi, de ruptașii de naționalitate sârbă din coloniile din ținuturile de sud ale Basarabiei aceștia scriau că în baza cărții de danie emise de domnul Moldovei Alexandru Constantin Moruzi (septembrie 1802 - august 1806, octombrie 1806 - martie 1807), la 27 ianuarie 1805, 31 familii de sârbi, au fost înscrise în categoria ruptașilor de vistieria, cu plata unei dări anuale în valoare de 13 lei și câte 5 parale de la fiecare leu „bani de răsura”³⁰, dare care trebuia să fie plătită în două rate: jumătate în ziua Sf. Gheorghe, iar cealaltă jumătate – în ziua Sf. Dumitru. De celelalte dări și prestații ei erau scutiți³¹. Ruptașii sârbi sperau că, în baza prevederilor Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818, vor beneficia de aceste privilegii și în continuare. Ei scriau că despre activitatea Comisiei înstitute la Chișinău care urma să examineze cererile ruptașilor de vistieria și ruptașilor de cămara au aflat în ultimul moment, când deja Comisia și-a finisat lucrările. Pentru examinarea cererilor înaintate de ei era nevoie de avizul pozitiv al guvernatorului civil al Basarabiei C.A. Catacazi, din care cauză ei se și adresează cu această cerere, semnată de 25 de ruptași, care demonstrează că majoritatea din ei erau știutori de carte³².

Aceste documente confirmă că domniile Moldovei confirmau statutul de ruptași unor grupe întregi de persoane, iar cărțile de danie erau deținute colectiv.

Similar este și cazul celor 6 locuitori din Chișinău, care la 10 mai 1824 confirmau statutul de ruptași de vistieria lui Gheorghe Rusu (56 ani), soției sale Ioana (50 ani), feciorilor Teodor (26 ani) și Iacov

³⁰ *Răsură* – dare suplimentară care exista în Moldova la începutul secolului al XIX-lea, din al cărei venit se plătea leafă slujbașilor publici. Potrivit raportului Comitetului de Control adresat Consiliului Suprem al Basarabiei, datat cu 12 martie 1828, *răsură* constituie o dare în bani, încasată de la fiecare leu plătit potrivit dării bir, care constituia 15 parale de la fiecare leu (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 341, f. 1-1 verso). La achitarea răsuri „participau părțile inferioare ale societății; mazilii și ruptașii, iar raznocinții, denumiți ruptele vistieriei, și evreii... erau eliberați de această plată, în schimb dădeau câte 5 parale de la fiecare leu în calitate de bir vel-vistiernicului, care era în exercițiul funcției” (ANRM, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 130-130 verso).

³¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 862, f. 9.

³² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 862, f. 9-9 verso.

(10 ani) că ei într-adevăr fac parte din categoria ruptei de vistieria, din lista celor 31 de persoane incluse în cartea de danie a domnului Moldovei Alexandru Moruzi. Semnăturile depuse pe certificat de 5 din cei 6 semnatari dovedesc că aceștia erau știutori de carte³³.

După intrarea în vigoare a Legii din 10 martie 1847 mazilii și ruptașii din Basarabia au fost transferați în categoria odnodvorților ruși. Însă cei care, din anumite considerente, nu au fost incluși în listele odnodvorților din Basarabia au fost nevoiți să prezinte pe parcursul anilor documente care trebuiau să confirme că fac parte dintr-o categorie socială sau fiscală privilegiată – mazili sau ruptași. În afară de actele oficiale semnate de domnii Țării Moldovei și deciziile Comitetului Provizoriu al Basarabiei prin care era confirmat statutul lor social și juridic, mazilii și ruptașii trebuiau să prezinte mărturiile a 24 de persoane din categoria stărilor sociale privilegiate, care urmau să confirme, prin depunerea jurământului, proveniența de mazil, ruptaș sau de odnodvorți a acestor persoane. Este semnificativ faptul că semnăturile făcute de mazili și ruptași în timpul depunerii jurământului demonstrează că o bună parte din ei erau știutori de carte sau cel puțin aveau cunoștințe elementare de carte, documentele fiind semnate, în majoritate, în româno-chirilică.

După aplicarea în Basarabia a recensământului VIII fiscal din 1835, mulți mazili, din diverse considerente, n-au fost confirmați în categoria socială de mazili și nu s-au regăsit în listele persoanelor privilegiate. Spre exemplu, locuitorul din satul Măgura, județul Iași, Ioan Vasile Păduri se plânge autorităților regionale că după moartea părinților săi, în timpul recensământului fiscal din 1835, fiind orfan, a fost înscris în familia unchiului său Teodor Ion Păduri, în calitate de rudă, dar a fost transferat în categoria țăranilor, în care s-a aflat mulți ani³⁴. La 6 septembrie 1849 el se adresează instituțiilor regionale de a fi repus în drepturile de mazil, dovedind că fratele tatălui său Teodor Ion Păduri este înscris în categoria mazililor, cerând în plus de a aduce mărturiile unui număr suficient de mazili care ar confirma starea privilegiată de mazil în care s-a aflat tatăl său și în care, respectiv, trebuie să fie și el³⁵. La 25 august 1850, Consiliul Regional al Basarabiei discută raportul

Judecătoriei Județene Iași privind documentele prezentate și mărturiile celor 24 de odnodvorți din satul Măgura și satele limitrofe supuși jurământului care confirmă starea lui privilegiată de mazil (la 1850 deja odnodvorț)³⁶. Semnăturile puse în timpul depunerii jurământului atestă faptul că unii din mazili erau știutori de carte.

Pentru confirmarea noului statut social, în baza dispoziției circulare din 25 octombrie 1847 a Guvernului Regional, dosarele mazililor și ruptașilor urmau a fi examinate în ședința Consiliului Regional al Basarabiei³⁷. Să examinăm doar câteva din cererile depuse de mazili și ruptași pentru confirmarea apartenenței la starea socială privilegiată și să demonstrăm, în baza câtorva exemple, că unii din reprezentanții acestor stări sociale/fiscale erau știutori de carte.

Exemplu, în acest sens, ne poate servi cazul mazilului Ion Eremia Bivol din satul Mândrești, județul Iași. După recensământul fiscal din 1835, din lipsa de documente (în 1824, tatăl său a prezentat documentele de rigoare Administrației Financiare a Basarabiei, iar aceasta le-a transmis în 1825 Consiliului Suprem al Basarabiei³⁸; după lichidarea Consiliului³⁹ documentele împreună cu dosarul au rămas depozitate în arhiva Consiliului) el a fost transferat în categoria țăranilor. Deopotrivă cu el, în categoria țăranilor au fost transferați și frații săi Teodor și Chiril. În cererea depusă la 22 mai 1848 pe numele Consiliului Regional al Basarabiei Ion Bivol scria că „tatăl său este fiul adevărat al lui Eremia Bivol, iar acesta fiul adevărat al mazilului Andrei Bivol, pe numele căruia a fost emis actul oficial de confirmare a privilegiilor semnat de domnul Moldovei Mihai Constantin Suțu din 20 iunie 1794, care în prezent se află în Consiliul Regional al Basarabiei”⁴⁰. În plus el mai scria că rudele sale care locuiesc în satul Costești,

³⁶ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 97, f. 13-14.

³⁷ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 95, f. 1 verso.

³⁸ **Consiliul (Sfatul) Suprem al Basarabiei** (*Бессарабский Верховный Совет*) – organ legislativ, administrativ și judecătorec suprem, instituit în Basarabia la 28 august 1816 din membrii celor două departamente ale Guvernului Regional, reorganizat (*în izvor* – instituit) la 29 aprilie 1818 și abilitat să exercite funcții organizatorice, administrative, economice și judecătorești (Mihail, Mihail 1993, 29; Усрав 1818, 2).

³⁹ În baza Regulamentului privind administrarea Basarabiei din 29 februarie 1828, Consiliului Suprem al Basarabiei a fost lichidat și instituit **Consiliul Regional al Basarabiei** (*Бессарабский Областной Совет*) – ca parte componentă a Administrației Regionale din Basarabia (Tomuleț 2014, 249).

⁴⁰ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 89, f. 1-1 verso.

³³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 862, f. 158.

³⁴ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 97, f. 1-3.

³⁵ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 97, f. 5.

județul Orhei, au fost deja confirmate în categoria odnodvorților.

Pentru confirmarea titlului de mazil, la 21 mai 1849, 12 locuitori ai satului Mândrești și ai cășlei⁴¹ Mândrești și 12 locuitori ai satului Zgărdești, județul Iași, toți odnodvorți care au fost confirmați în această categorie socială, au depus jurământ prin care confirmau că Ion Bivol într-adevăr face parte din categoria mazililor. Este semnificativ faptul că cca jumătate din odnodvorții știau carte și au pus semnăturile pe actul jurământului. Aceștia erau odnodvorții din satul Mândrești Teodor Gheorghiu (53 ani), Vasile Harghel (48 ani), Semion Samson (70 ani), Manolache Sava (32 ani), Constantin Tertia (48 ani) și din satul Zgărdești – Dumitru Gagură (38 ani), Manolache Potlog (39 ani), Teodor Spânu (45 ani), Andrei Scurtu (35 ani) și Iordache Fialcovschi (30ani)⁴². Majoritatea din semnatori au semnat cu caractere româno-chirilice (excepție făcând doar Manolache Sava și Manolache Potlog, care au semnat cu caractere rusești, caracteristice secolului al XIX-lea), fapt ce atestă că erau știutori de carte, sau cel puțin aveau cunoștințe elementare de carte.

La 13 mai 1850 Judecătoria Județeană Iași raporta Consiliului Regional al Basarabiei că la 15 februarie 1850 Ion Eremia Bivol a depus o cerere prin care solicita de a fi confirmat în categoria socială a odnodvorților, iar judecătoria dispunea de mărturia depusă de cei 24 de odnodvorți care confirma că părinții săi într-adevăr au făcut parte din categoria mazililor⁴³. Din alt act de jurământ depus de 3 odnodvorți din satul Ciulucani și 21 de odnodvorți din satul Mândrești, constatăm că 10 din ei erau știutori de carte: Ion Furculița (30 ani), Gheorghe Popov (45 ani), Gheorghe Popa (36 ani), Manole Popa (56 ani), Ivan Popa (28 ani), Dumitru Anastasiu (35 ani), Manuil Vrânceanu (45 ani), Vasile Năstase (40 ani), Ion Roșca (35 ani) și Ion Sava (? ani). Faptul că mazilul Ioan Popa, feciorul lui Manole Popa (*Иван Емануил Пона*), alături de Gheorghe Popov a semnat actul de jurământ cu caractere rusești demonstrează

faptul că aceștia, probabil, au făcut școală rusească⁴⁴.

Din cazul ruptașului Vasile Semion Volontir, din satul Ciulucani, transferat de Consiliul Regional al Basarabiei în categoria țăranilor, din cauza neprezentării documentelor ce ar confirma starea lui privilegiată (fecior de preot), aflăm că în urma jurământului depus la 23 mai 1849 de cei 24 de locuitori (odnodvorți) din satul Mândrești, cășla Mândrești și satul Ciulucani s-a confirmat că el este într-adevăr feciorul adevărat al preotului Semion Volontir din satul Zgărdești⁴⁵ și are aproximativ 24 de ani. Și în acest caz actul de jurământ a fost semnat de 9 odnodvorți știutori de carte: cunoscuții deja Ion Furculița, Gheorghe Popov, Gheorghe Popa, Manole Popa, Ivan Popa, Dumitru Anastasiu, Manuil Vrânceanu, Vasile Năstase și Ion Roșca⁴⁶.

Un alt caz este cel al mazilului Constantin Andrei Iovu din satul Năpădeni, județul Iași, care în timpul efectuării recensământului fiscal din 1835, din cauza neprezentării documentelor de rigoare (actul oficial de confirmare a privilegiilor semnat de domnul Moldovei Mihai Constantin Suțu din noiembrie 1793, se afla, după moartea tatălui său, la unchiul său Vasile), a fost transferat în categoria țăranilor. La sfârșitul anului 1838, la cererea din 17 noiembrie a Consiliului Regional al Basarabiei el a prezentat certificatul eliberat la 20 iunie 1817 de Comitetul Provizoriu al Basarabiei, dar Consiliul Regional prin decizia din 30 august 1846 a considerat insuficiente aceste argumente și a cerut să prezinte suplimentar mărturiile a 24 de mazili și ruptași care ar confirma starea lui privilegiată⁴⁷.

Din alt act de jurământ depus la 3 mai 1848 de 24 odnodvorți din satul Năpădeni, constatăm că 6 din ei erau știutori de carte: Carp Iurașco (54 ani), Andrei Coșcodan (45 ani), Costache Popa (42 ani), Teodor Zoral (38 ani), Iancu Coșcodan (40 ani) și Leon Popa (50 ani), care au semnat jurământul punând semnătura în româno-chirilică⁴⁸.

Similar este și cazul mazilului Constantin Nistor Golban din satul Coșcodeni, județul Iași. Din cauza neprezentării actelor care ar confirma starea lui socială de mazil, el a fost transferat în catego-

⁴¹ *Câșlă* – așezare bazată pe creșterea vitelor. Alte surse atestă despre câșlă ca despre un loc de iernare, construcții pentru adăpostul vitelor în timpul iernării. În secolul al XVIII-lea câșle sunt atestate în zona de stepă a ținuturilor Iași, Botoșani, Soroca etc. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 apar câșle în Bugeac, unde se stabileau coloniștii transdanubieni (Tomuleț 2014, 155).

⁴² ANRM, F. 3, inv. 3, d. 89, f. 4-4 verso.

⁴³ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 89, f. 9-9 verso.

⁴⁴ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 89, f. 12, 13.

⁴⁵ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 91, f. 1 verso.

⁴⁶ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 91, f. 12-13.

⁴⁷ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 92, f. 3.

⁴⁸ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 92, f. 6-6 verso, 7 verso.

ria țăranilor. La insistența sa, la 31 mai 1848, Judecătoria Județeană Iași examinează cazul și cere prezentarea mărturiilor a 24 de odnodvorți care ar confirma starea lui privilegiată⁴⁹.

Actul de jurământ depus la 8 noiembrie 1849 de 24 odnodvorți din satul Coșcodeni, confirmă că zece din ei erau știutori de carte: Nicolai Gârba (58 ani), Nicolai Mardari (30 ani), Tanas Banari (38 ani), Tanas Mardari (50 ani), Niță Trohin (60 ani), Dumitru Sinițarul (40 ani), Gheorghe Zanoi (38 ani), Vasile Anastasiu (45 ani), Ioan Lupșa (33 ani) și Ioan Mârzencu (35 ani) care, în afară de ultimii trei, au semnat cu caractere româno-cirilice⁵⁰.

Și mai semnificativ este cazul mazilului din satul Gorești, județul Iași, Dumitru Panaite Bobul. La 28 februarie 1854 el se adresează instituțiilor regionale cu rugămintea de a fi confirmat în categoria odnodvorților. El scria că tatăl său Panait Ioniță Bobul provine dintr-o familie veche de mazili. Documentele care ar confirma starea socială de mazil au ars împreună cu casa și toate bunurile ce erau în ea. Din acest motiv, în timpul recensământului fiscal din 1835, Consiliul Suprem al Basarabiei l-a înscris în categoria țăranilor⁵¹.

La 6 iulie 1850 Judecătoria Județeană Iași a suspus jurământului 24 odnodvorți din satul Gorești și din târgușorul Sculeni care au confirmat că familia Panait Ioniță Bobul provine din vechi familii de mazili. În plus, verișorii lui Dumitru Panaite Bobul – Ion, Lazar și Simion Teodor Bobul au fost deja confirmați în categoria socială a odnodvorților, iar Teodor Bobul este fratele adevărat al tatălui său – Panaite Bobul⁵².

Este semnificativ faptul că o parte din mazilii care au depus jurământ erau știutori de carte, iar numele de familie erau toate românești: Nichita Meșan, în vârstă de 80 ani, Matvei Osoianu (65), Ion Bobul (52), Ioan Bisericanu (50), Ion Bodiu (40), Vasile Rață (48), Gheorghe Bisericanu (52), Alexandru Moșanu (38), Nicolae Dumitrașcu (33), Constantin Bisericanu (38), Gheorghe Trifon Osoianu (36), Ștefan Chișcă (62), Ștefan Osoianu (72), Hristea Caracaș (65), Ioan Țâțu (55), Vasile Osoianu (54), Ioan Caracaș (33), Ștefan Manolache (37), Gheorghe Vasile Osoianu (66), Nico-

lae Osoianu (38), Constantin Țăganaș (34), Niță Țăganaș (36), Niță Țăganaș (39) și Vasile Bobu de 35 ani⁵³.

La 30 noiembrie 1856, Consiliul Suprem al Basarabiei examinează dosarul lui Dumitru Panaite Bobul privind confirmarea lui în categoria odnodvorților, dar îi refuză din considerentul că cei 24 de odnodvorți, deși au confirmat că provine din mazili, n-au confirmat că într-adevăr tatăl său a dispus de documentele necesare care ar confirma starea lui socială⁵⁴.

Prezintă interes și cazul locuitorilor din satul Butești Velicico Gheorghe Grigoriev, Gheorghe, Ion, Constantin și Dimitri Andrei Bogdan, care la 20 februarie 1855 se adresează împăratului cu rugămintea de a fi confirmați în categoria odnodvorților. Ei scriau că tatăl primului din ei și bunelul fraților Bogdan au fost în categoria mazililor și a beneficiat de toate privilegiile în baza documentelor pe care le deținea, dar în urma incendiului care a avut loc, în rând cu bunurile pe care le-au avut, au ars și documentele pe care le dețineau de la domnia Moldovei. Făcând referință la decizia imperială din 10 martie 1847, ei cereau de a fi confirmați în categoria odnodvorților din Basarabia⁵⁵.

Pentru a verifica veridicitatea cererii, administrația județeană a apelat la jurământul a 24 de odnodvorți (mazili). La 28 februarie 1855 odnodvorții Ion Popa – 65 ani, Panait Nacu – 52, Ion Stavro – 48, Gheorghe Popa – 51, Nicolai Popa – 54 (satul Buteștii lui Stăvar), Dumitru Moțco – 58, Ion Coroi – 52, Ion Axenti Popa – 56, Vasile Stavro – 58, Ion Jighina – 57, Alexandru Molea – 52 (satul Buteștii lui Velușcă); Iordache Scobioală – 63, Manole Scobioală – 56, Niță Molea – 58 (satul Mănăilești); Lupu Nafornița – 75, Gheorghe Nafornița – 59 (satul Pătrușeni); Ion Scobioală – 52, Sandulache Vasilache – 56, Costache Scobioală – 57 (satul Cucueți); Gheorghe Onuță – 63, Ioan Onuță – 52 (satul Munteni); Constantin Dulan – 53 (satul Cobani) și Ignat Răciula – 56 ani (târgul Florești) au fost supuși jurământului⁵⁶. Ca și în celelalte cazuri, mulți din ei erau știutori de carte. Mărturiile depuse de odnodvorții din satele

⁴⁹ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 93, f. 1,6.

⁵⁰ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 93, f. 6.

⁵¹ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 104, f. 2-2 verso.

⁵² ANRM, F. 3, inv. 3, d. 104, f. 4 verso-6 verso.

⁵³ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 104, f. 2 verso-3.

⁵⁴ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 104, f. 8 -9 verso.

⁵⁵ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 106, f. 2-2 verso.

⁵⁶ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 106, f. 3 verso-4. Mărturiile odnodvorților din aceste localități a se vedea detaliat: ANRM, F. 3, inv. 3, d. 106, f. 5-6 verso.

13. 16

Cart. noștră este un număr de cărți
 noi, care au fost dăruite de către
 marea noastră biserică evanghelică
 capadociană în anul 1812, care
 este amănunțit înțeles în
 conștiința noastră, care este înțeles
 înțeles, care este înțeles în
 conștiința noastră, care este înțeles
 înțeles.

1. Yurofim nona
2. Alaban nona
3. Kocmaslu nona
4. U mofaru Sepmir
5. Monofaru Coporan
6. Pracum Boranov
7. Madir Kaplyka
8. Jorgadin Kocmas
9. Diopgu moncen
10. Ubanu moncu
11. Ubanu gypolykud se l... ..
12. Diopgu nonob
13. Manas Kocmas
14. Diopgu nona
15. Manas nona
16. Uban nona
17. Dumin m... ..
18. Manas Kpan zaid
19. Kocmas Kocmas
20. Kocmas Kpan zaid
21. Uban Boranov
22. Kocmas Kocmas
23. Uban Kocmas
24. Uban Kocmas

scrie

Abun... ..
 nona... ..

nona... ..

Fragment din actul de jurământ depus la 8 noiembrie 1849 de odnodvortii (mazilii) din satul Coșcodeni ce confirmă că unii din ei erau știutori de carte (ANRM, F. 3, inv. 3, d. 93, f. 7-7 verso).

tyragnetia.nationalmuseum.md

tyragnetia.nationalmuseum.md

Крижановъ Община

А нурге мисленомиселъ Община и кривийъ Община
Тотомъ предъ обштинъ Евъ Община и Община
Кривийъ, Община и Община Община Община
и нурге Община и Община Община Община
Община Община Община, не нурге Община Община
и Община Община, Община, Община, Община, Община
Община и Община; нурге Община Община Община
Община Община, нурге Община Община Община Община.
Община Община Община Община Община, Община
Община Община Община Община Община, Община
Община Община Община Община Община Община
Община Община;

1849 годъ нурге Община Община Община
Община Община Община Община Община Община
Община Община Община Община Община Община:

1. нурге Община 58-
2. нурге Община 30-
3. маца Община - 38-
4. маца Община 70
5. маца Община 72
6. маца Община 35
7. маца Община - 50
8. маца Община 32
9. маца Община 70
10. маца Община 29.
11. маца Община - 60
12. маца Община 28
13. маца Община 28
14. маца Община - 70
15. маца Община - 45
16. маца Община - 26.
17. маца Община 4.5
18. маца Община 40
19. маца Община 28
20. маца Община 27
21. маца Община - 33
22. маца Община 38
23. маца Община 50
24. маца Община - 35

Handwritten signatures and notes in Cyrillic script.

Handwritten signatures and notes at the bottom of the document.

Fragment din actul de jurământ depus la 8 noiembrie 1849 de odnodvortii (mazilii) din satul Flămânzeni și Ciulucani ce confirmă că unii din ei erau știutori de carte (ANRM, F. 3, inv. 3, d. 89, f. 12, 13).

tyragetia.nationalmuseum.md

tyragetia.nationalmuseum.md

Buteștii lui Velușcă, Buteștii lui Stăvar, Mănăilești, Pătrușeni, Cucueți, Munteni și târgul Fălești au demonstrat că locuitorii din satul Buteștii lui Velușcă Gheorghe Grigoriev, Gheorghe, Ion, Constantin și Dimitri Andrei Bogdan erau într-adevăr rude: ultimii erau frați și rude ale primului, pe linia fratelui drept Andrei Bogdan, decedat în 1849 și că toți Bogdanii, din cele mai vechi timpuri, provin din categoria socială a mazililor: primul de la tatăl Gheorghe, iar ultimii – de la Andrei Bogdan și că ei aveau documente de la domnul Moldovei Mihai Suțu voievod, eliberate la 2 noiembrie 1793, care concomitent cu averea pe care o dețineau au ars în urma incendiului din 1814. Ca rezultat, rămânând fără documente, în timpul perfectării recensământului fiscal din 1835 ei au fost înscrși în categoria țăranilor, iar după moartea părinților au sărăcit și s-au pomenit într-o situație deplorabilă. În plus, în urma cercetărilor s-a demonstrat că ei sunt băștinași ai Basarabiei și nu sunt veniți după 1812 de peste hotare, cum se credea anterior⁵⁷.

În timpul efectuării recensământului fiscal din 1850 ei au rămas înscrși în categoria țăranilor. În cele din urmă, după mai multe tentative, cererea lor este discutată în Consiliul Regional al Basarabiei, iar la 27 ianuarie 1856 ei au fost restabiliți în categoria odnodvoțților din Basarabia⁵⁸.

Mazilii sunt întâlniți și în calitate de slujitori bisericești, care în majoritatea cazurilor erau persoane știutoare de carte. Cercetătorul Dinu Poștarenco, analizând extrasele din statele de personal ale fețelor bisericești din județul Soroca, întocmite în anii 1841 și 1879, constată că printre slujitorii bisericești, alături de persoanele ce provin din familii clericale, părinții cărora avea grijă să le transmită știință de carte, figurează și persoane care se trăgeau din rândurile mirenilor – mazililor și țăranilor (Poștarenco 2012, 166), ce denotă încă o dată faptul că mulți din mazili erau știutori de carte. În 1841, în județul Soroca, serviciul divin era oficiat de către mazili în satele Trifăuți (dascăl Chiril Boțan, de 41 de ani), Vasilcău (dascăl Mihail Comindat, de 50 de ani), Grinăuți (preot Gavril Cozmolici, de 53 de ani), Dărcăuți (preot Ștefan Său, de 61 de ani și dascăl Ioan Vrânceanu, de 66 de ani), Gura Camencii (dascăl Trifan Arhire, de 56 de ani), Cotiujenii de Jos (preot Grigore Dimitrie Murafa, de 59 de ani) și Zahorna (depu-

tat preot Constantin Negresa, de 53 de ani). Toți ei erau fără studii seminariale, dar au învățat în familie sau în mod particular și știau carte (Poștarenco 2012, 486, 491, 495, 497, 499, 500).

Făcând parte din starea socială privilegiată a societății, fiind parțial știutori de carte, mazilii și ruptașii intrau și în componența administrației județene. Ei făceau parte din componența Judecătoriai ținutale (județene), alcătuită din judecătorul ținutal, un asesor din partea guvernului, doi asesori din partea nobilimii și doi asesori din partea mazililor, ruptașilor și coloniștilor⁵⁹. Pentru a îndeplini diferite porunci (înmânarea citațiilor etc.), pe lângă fiecare judecătoria ținutală se aflau 4 mazili, din oameni știutori de carte și de încredere, care pentru serviciile lor erau remunerați, la sfârșit, din contul vinovatului (Усрав 1818, 94-96).

Concluzii

Analiza izvoarelor de arhivă inedite, documentelor publicate și lucrărilor monografice în care este abordat tangențial subiectul pus în discuție ne permit să concluzionăm că teza care a existat în istoriografia rusă din perioada țaristă, și din cea sovietică, potrivit căreia până la 1812, pe teritoriul dintre Prut și Nistru nu au existat școli de învățământ public, din care cauză, la momentul anexării Basarabiei la Imperiul Rus, stările de jos ale populației erau complet analfabete, s-a dovedit a fi falsă.

Documentele de arhivă ne permit să afirmăm, având ca exemplu doar două categorii privilegiate – mazilii și ruptașii – că unii din ei cunoșteau carte, învățând în familie sau în școli de pe lângă mănăstiri și biserici, cunoștințele de carte erau transmise de la o generație la alta. Ca rezultat, la momentul anexării Basarabiei la Rusia unii mazili și ruptași erau știutori de carte sau cel puțin aveau cunoștințe elementare de carte.

Numărul mazililor și ruptașilor știutori de carte poate fi constatat, deși destul de dificil, din numeroasele cereri, plângeri și reclamații adresate instituțiilor ținutale, regionale și imperiale, precum și în timpul desfășurării recensămintelor fiscale (1824, 1835, 1850, 1858), în urma cărora, unii din ei n-au fost confirmați, din diverse motive, în categoria socială de mazili sau în cea fiscală de ruptaș. Ca rezultat, în baza deciziei Consiliului Regional al Basarabiei judecătoriile ținutale (județe-

⁵⁷ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 106, f. 8-9 verso.

⁵⁸ ANRM, F. 3, inv. 3, d. 106, f. 10-10 verso.

⁵⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1197, f. 6 verso.

ne) erau obligate să cerceteze mărturiile a 24 de mazili sau ruptași care trebuiau să confirme sau să infirme starea privilegiată a acestor persoane.

Aceeași situație atestăm și în urma intrării în vigoare a Legii din 10 martie 1847, în temeiul căreia mazilii și ruptașii din Basarabia au fost transferați în categoria *odnodvorților* ruși. Cei care însă, din anumite considerente, nu au fost incluși în listele *odnodvorților* din Basarabia, au fost nevoiți să prezinte pe parcursul anilor documente care ar confirma că fac parte dintr-o categorie socială sau fiscală privilegiată. În afară de actele oficiale semnate de domnii Țării Moldovei și deciziile Comitetului Provisoriu al Basarabiei, mazilii și ruptașii urmau să prezinte mărturiile a 24 de persoane din categoria stărilor sociale privilegiate, care urmau să confirme, prin depunere de jurământ, proveniența de mazil, de ruptaș sau de *odnodvorți* a acestor persoane. Este semnificativ faptul că, semnăturile puse pe mărturii de mazili și ruptași în timpul depunerii jurământului, demonstrează că o bună parte din ei erau știutori de

carte sau cel puțin aveau cunoștințe elementare de carte, documentele fiind semnate, în majoritate, cu caractere româno-cirilice.

În pofida faptului că mazilii și ruptașii beneficiau de anumite privilegii administrația imperială nu-i agrea și a făcut tot posibilul pentru a-i suprima. Această măsură a coincis și cu politica imperială rusă de a unifica organizarea administrativă și socială în provincia nou-anexată. Procesul s-a produs pe seama înlăturării lor treptate, în special a mazililor, din diferite funcții administrative și gospodărești și subminarea prestigiului lor social. Cu timpul, drepturile mazililor au fost limitate, fiind impuși să îndeplinească prestațiile locale și să achite diferite taxe deopotrivă cu birnicii. Ca urmare, unii dintre ei pentru diferite încălcări au fost transferați în categoria țăranilor, alții, ruinandu-se, s-au dizolvat în categoriile sociale înrudite ale țăranimii. În pofida acestui fapt, mazilii au continuat să-și păstreze din trăsăturile distincte de ordin social și spiritual.

Bibliografie

- Apetri 2009:** C.N. Apetri, *Istoria administrației publice* (Galați 2009).
- Bally 1940:** A. Bally, *Un ouvrage d'il ya un siècle sur la Bassarabie comme pays Modave*. Publié par N. Iorga (Vălenii-de-Munte 1940) (Ange Bally, *O lucrare de acum un secol despre Basarabia ca stat moldovenesc*. Publicată de N. Iorga (Vălenii-de-Munte 1940).
- Boldur 1929:** A. Boldur, *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828*. Studiu (Chișinău 1929).
- Burac 2010: C. Burac, *Un document inedit despre starea Principatului Moldovei la începutul anului 1812*. In: *Limba Română*. Revistă de Știință și Cultură, nr. 9-10, anul XX (Chișinău 2010), 198-206.
- Ciobotea 1999:** D. Ciobotea, *Istoria moșnenilor*, I/1 (Craiova 1999), 26-64.
- Danilov 2013:** M. Danilov, *O istorie a Basarabiei de Ange Bally*. Inventarierea surselor (primele trei decenii ale sec. XIX). In: *Studii de arhondologie și genealogie* (Chișinău 2013), 99-108.
- Diaconescu 1996:** Z. Diaconescu, *Boieri și mazili în teritoriile înstrăinate (Bucovina și Basarabia)*. In: *Arhiva Genealogică*, III (VIII), nr. 3-4 (Iași 1996,) 1 / 238-11/247.
- Dicționar 1965:** *Dicționar enciclopedic român*, vol. III (București 1965).
- Eșanu 1993:** A. Eșanu, *Școala domnească din Chișinău la începutul secolului al XIX-lea*. *Revista de istorie a Moldovei* 3, 1993, 12-19.
- Eșanu 1997:** *Contribuții la Istoria culturii românești (Moldova medievală)* (Chișinău 1997).
- Filitti 1923:** I.C. Filitti, *Originile democrației române*. In: *Viața Românească*, 1 ianuarie 1923, anul XV, nr. 1, 8-23.
- Giurescu 1993:** C. Giurescu, *Despre boieri*. In: Constantin Giurescu, *Studii de istorie*, ed. Dinu C. Giurescu (București 1993), 392-450.
- Giurescu 2003:** C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*. III. Partea întâi, partea a doua. De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821). Ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu (București 2003).
- Instituții 1988:** *Instituții feudale din Țările Române*. Dicționar (Coord. O. Sachelarie, N. Stoicescu) (București 1988).
- Istoria 1973:** *Istoria, arheologia, etnografia Moldovei*. Indice al literaturii sovietice, vol. I, 1918-1968 (Chișinău 1973).
- Istoria 1982:** *Istoria, arheologia, etnografia Moldovei*. Indice al literaturii sovietice, vol. II, 1969-1980 (Chișinău 1982).

- Madan 1996:** I. Madan, Cercetări în domeniul științelor umanistice la Universitatea de Stat din Moldova (1974-1995). Contribuții bibliografice (Chișinău 1996).
- Madan 2001:** I. Madan, Istorie, arheologie, etnografie. 1981-2001. Contribuții bibliografice (Chișinău 2001).
- Mihail, Mihail 1993:** P. Mihail, Z. Mihail, Acte în limba română tipărite în Basarabia, I, 1812-1830 (București 1993).
- Pelivan 1919:** I. Pelivan, La Bessarabie sous le regime russe (1812-1918) (Paris 1919).
- Poștarencu 2012:** D. Poștarencu, Destinul românilor basarabeni sub dominația țaristă (Chișinău 2012).
- Rădulescu 2006:** M.S. Rădulescu, O familie de mazili din Oltenia. In: Națiunea Română. Idealuri și realități istorice. Acad. Cornelia Bodea la 90 de ani (București 2006), 419-433.
- Tomuleț 2013:** V. Tomuleț, Statutul și fiscalitatea mazililor, ruțașilor și odnodvorților din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1871). In: Promemoria. Revista Institutului de Istorie Socială. Volumul IV, nr. 5-6 (Chișinău 2013), 9-51.
- Tomuleț 2014:** V. Tomuleț, Basarabia în epoca modernă (1812-1918). Instituții, regulamente, termeni. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Colecția Opera Omnia (Iași 2014).
- Tomuleț 2014a:** V. Tomuleț, Fiscalitatea mazililor și ruțașilor din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1847). Tyragetia s.n. VIII/2, 2014, 79-96.
- Tomuleț 2014b:** V. Tomuleț, Mazilii și ruțașii din Basarabia în primele decenii după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus (1812-1828). In: (Coord. S. Cheptea, H. Dumitrescu) In memoriam Gheorghe Buzatu (1939-2013) (Iași 2014), 171-194.
- Tomuleț 2014c:** V. Tomuleț, Problema reconfirmării statutului de mazil și de ruțaș în Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1847). In: Studii de arheologie și istorie în onoarea profesorului Gheorghe Postică (Chișinău 2014), 348-374.
- Țurcanu 2005:** I. Țurcanu, Bibliografia istorică a Basarabiei și Transnistriei (Chișinău 2005).
- Военно-статистическое 1849:** Военно-статистическое обозрение Российской империи, том. XI, часть 3. Бессарабская область (Санкт Петербург 1849).
- Горе 1908:** П.Г. Горе, Историческая записка об односторонцах (мазыхлах) (Кишинев 1908).
- Гросул, Будац 1967:** Я.С. Гросул, И.Г. Будац, Очерки истории народного хозяйства Бессарабии 1812-1861 гг. (Кишинев 1967).
- Ешану 1978:** А. Ешану, Школы Кишинева во второй половине XVIII - начале XIX в. В: Известия Академии наук МССР, Серия общественных наук, № 2, 1978, 87-93.
- Защук 1862:** А. Защук, Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область, ч. I (Санкт Петербург 1862).
- Зябловский 1842:** Е.Ф. Зябловский, Российская статистика. Часть I. Издание второе (Санкт Петербург 1842).
- Крушеван 1903:** П.А. Крушеван, Бессарабия. Географический, исторический, статистический, экономический, литературный и справочный сборник (Москва 1903).
- Куницкий 1813:** П.С. Куницкий, Краткое статистическое описание заднепровской области, присоединенной к России по мирному трактату, заключенному с Портою Оттоманскою в Бухаресте в 1812 году (Санкт Петербург 1813).
- Лашков 1912:** Н.В. Лашков, Бессарабия – к столетию присоединения к России. 1812-1912 гг. Географический и историко-статистический обзор состояния края (Кишинев 1912).
- Мунтян, Маршалковский:** М.П. Мунтян, Ф.Я. Маршалковский, Рупташи Бессарабии в первой половине XIX века. В: Ученые записки Кишиневского ун-та, т. 72 (Кишинев 1964), 59-68.
- Накко 1900:** А. Накко, Очерк гражданского устройства в Бессарабской области с 1812-1828 г. В: Записки Императорского Общества Истории и Древностей, т. XXII (Одесса 1900), 109-221.
- Права 1843:** Права состояния разных классов народонаселения Бессарабской области. В: ЖМВД, ч. III (Санкт Петербург 1843), 48-64.
- Розейлон-Сошальский 1826:** А. Розейлон-Сошальский, Военно-статистическое описание Бессарабской области 1821-1826 гг. (Manuscris) (AIMSR, F. AMŞ, d. 18589, p. I, f. 12).
- Свиньин 1867:** П. Свиньин, Описание Бессарабской области в 1816 году. В сб.: ЗООИД, том VI (Одесса 1867), 170-262.
- Свод 1833:** Свод Законов Российской Империи. Законы о состояниях (Санкт Петербург 1833), 114-119.
- Скальковский 1847:** А.А. Скальковский, Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области. В: Журнал Министерства внутренних дел, ч. XIII (Москва, Санкт Петербург 1846), 410-450.
- Устав 1818:** Устав образования Бессарабской области 1818 г. (Кишинев 1818).

Literate mazili and ruptași in Bessarabia in the first half of the 19th century

Abstract

Based on previously unpublished archival sources the author considers two privileged categories of the population of Bessarabia – mazili and ruptași, attempting to show that some of them were literate and enjoyed respect and authority among the lower strata of the population. The number of literate mazili and ruptași possible, although quite difficult to identify by examination of the numerous petitions, complaints and claims addressed to county, regional and imperial institutions, especially in cases when after the fiscal censuses (1824, 1835, 1850, 1858) some of them for some reasons have not been identified in the social class of mazili or in the fiscal class of ruptași. Another similar situation was attested after the entry into force of the Law of 10 March 1847, under which mazili and ruptași from Bessarabia were reclassified to the Russian social category of *odnodvortsy*. Those, who for various reasons were not included in the list of the privileged classes of Bessarabia, had over the years to present documents proving that they belong to privileged social or fiscal categories. In addition to official documents signed by former rulers of Moldavia and the decisions of Provisional Committee of Bessarabia, mazili and ruptași were required to present testimonies of 24 persons from the category of ruptași and mazili, who could confirm under oath that the petitioners belong to mazili, ruptași or *odnodvortsy*. It is remarkable that the signatures on the testimonies argue that many of these ruptași and mazili were literate or at least were able to basically read and write. The signatures on these documents were made using Romanian Cyrillic alphabet, which means that after 1812 mazili and ruptași were taught to read and write at home.

Владеющие грамотой мазылы и рупташи в Бессарабии первой половины XIX века

Резюме

На основе ранее не публиковавшихся архивных источников автор статьи рассматривает две привилегированные категории населения Бессарабии – мазылов и рупташей, делая попытку доказать, что некоторые из их представителей владели грамотой и пользовались уважением и авторитетом у низших слоев населения. Численность грамотных мазылов и рупташей можно, хотя и довольно трудно, определить по многочисленным прошениям, жалобам и ходатайствам, адресованным цынутным, областным и имперским властям, особенно после фискальных переписей населения (1824, 1835, 1850, 1858 гг.), когда некоторые из них по каким-либо причинам не были определены в социальную категорию мазылов или фискальную – рупташей. В этом контексте следует отметить и Положение от 10 марта 1847 года, на основе которого мазылы и рупташи Бессарабии были переведены в категорию российских одноворцов. Те же из них, которые по разным причинам не были включены в списки представителей привилегированных сословий Бессарабии, были вынуждены в течение многих лет представлять документы, подтверждающие их принадлежность к этим социальным и фискальным категориям. Кроме официальных документов, подписанных господаром Молдавского княжества, и решения Бессарабского временного комитета, просители должны были представить свидетельства 24 человек, состоявших в категории мазылов и рупташей, которые могли под присягой подтвердить их принадлежность к мазылам, рупташам или одноворцам. Для нас примечателен тот факт, что подписи, поставленные на свидетельствах во время присяги, доказывают, что некоторые из этих просителей были образованными людьми или просто умели читать и писать. Подписи на документах ставились румынской кириллицей – факт, свидетельствующий о том, что и после 1812 года мазылы и рупташи обучались грамоте в домашних условиях.

03.04.2015

Dr. hab. Valentin Tomuleț, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova